

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
ӘЛ-ФАРАБИ атындағы ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ

**Қазақ хандығының құрылуының
550 жылдығына орай ұйымдастырылған
«ҚАЗАҚ ХАНДЫҒЫ:
ТАРИХ, ТЕОРИЯ ЖӘНЕ БҮГІНГІ КҮН» атты
халықаралық ғылыми-теориялық
конференция**

МАТЕРИАЛДАРЫ

5-6 маусым 2015 жыл, Алматы қаласы

шықтың болашағы бұлыңғыр тартқанын айғақтайды. Жанақ ақынның (1770-1856) Рүстем төрге

Хан түңілді бұл күнде халықтан да,
Ханнан мүлде халық та жалыққан ба?!
Халық – дария, хан – балық емес пе еді?
Судан шықса жан кетер балықтан да.
Ханнан қайрат, байынан қайыр кетіп,
Телмірген теңдігі жоқ ел болған кез.
Қайғың – азық, ермегің – шер болған кез.
Елмен араз, татуың бір болған кез.
Жуан қамшы той бастар көсем болды,
Елірмелі екі есті шешен болды,
Би кетті малдылардың айтағында,
Пәленді мұқатып бер десең болды.

Қысқасы, хандық пен тәуелсіздіктің тағдыры бәске түсті. «Ақтабан шұбырынды» қасіретімен қазақ халқы жер бетінен жоқ болып кетуге шақ қалды. Үштен екісі қырылды, жүздеген мыңы көрші мемлекеттерге босып, егемендігінен айрылды, ассимиляцияланды. Бірнеше ұрпақ ақыл-қайратпен қорғана алмаған жер Абылай ханның дүниеден озуымен талапайға ұшырап, шекара бұзылды. Кедейшілік тарихта қалады. Соңғы хан Кенесары опат болғаннан кейінгі 70 жыл бойы қазақ халқы қорғансыздың күнін өткізді.

ҚАЗАҚТЫҢ ОРТА ҒАСЫР ТАРИХЫ ЖӨНІНДЕ ЖАҢА ОЙЛАР

Ван Сяофу,

т.ғ.д., Пекин университеті

тарих факультетінің профессоры (Пекин қ., ҚХР);

Нәбижан Мұқаметханұлы,

т.ғ.д., әл-Фараби ат. ҚазҰУ Шығыстану факультеті

қытайтану кафедрасының профессоры (Алматы қ., Қазақстан)

Қазақтың ұлттық тарихы мен мемлекеттік генезисі көпе Түркі тайпаларымен, Түрік қағанатымен тығыз байланысты. Түріктердің көркеуі мен Түрік қағанатының дәурендеуінің астарында жаңа тарихи дәуірдің маңызды рөл атқарғаны байқалады.

Түркі балбалғасы және Түркі қағанатының дәурендеуі

VI ғасырдың орта шенінде Ішкі Азия сахарасында пайда болған түрік балбалдарының (сынастарының) көркемдік формасының қайнары тереңде. Оның негізі типтік ерекшелігі мен көркемдік келбетінің эволюциясы араласпай жүріп отырған. Тас мүсіндегі адамның семсері Грекияның Хараклес Каллиникостың (Herakles Kallinikos) шоқпар таяғынан келген; тұмағы немесе тұлағасы арыстанның тесінен жасалған; ал тостағаны трансформацияланған парсының зороастризм (Zoroastrianism) дініндегі соғыс құдайы. Біз осыларға негізделі отырып, аталмыш түрік балбалдары іс жүзінде отқа табыну – зороастризм дінінің соғыс құдайы образының Түрік қағанаты кезіндегі қайта қалыптасуы деп санаймыз. Балбалдардың моланың (бейіттің) алдына қойылуы онда жерлес адамның қоғамдық орнын анықтайды, ол ақсүйек немесе мұған (зәрдош) екені сөзсіз (зороастризм мұғаны Түрік қағанаты кезінде де ақсүйектерден болған, бейне Парту (Partu, Partava) және сасани парсылар сияқты) [1].

VI ғасырдың орта шенінде құрылған Түрік қағанаты - зороастризмнің Ішкі Азия сахарасына тарайтын, оны бір бөлім телелер (铁勒人) тобының қабылдауы, олардың ұйысуына мұрындық болуының нәтижесі. Сондай-ақ ол зороастризм дінін ұстанған соғдылар мен зороастризм дінін қабылдаған түріктердің субъективті танымдарының ортақтығының тусындысы деуге де болады [2]. Сонымен қатар, зороастризмнің мүсін жасау өнерінің кең далаға таралуы – ондағы түріктердің діни өмірінің қажеттілігін қанағаттандырудан болған. Сахарада ертеден келе жатқан тастан мүсін ою дәстүрі болғандықтан, түріктер тек қана ескі мүсін жасау өнеріне жаңа діни әсемөнердің формасын енгізді. Міне, бұл біз көріп жүрген түрік балбалдары. Балбалдар түрік тілдес этно топтар құрған Түрік қағанатының құрылуымен басталып, оның жойылуымен аяқтаған-ды.

Іле өзеннен батысынан Орталық Азиядағы Қазақстан, Қырғызстан мен Түркіменстан жерінде түрік балбалдары кең тараған. Әр түрлі басылымдарда жарияланған Орталық Азиядағы балбалдар деректерін сараласаңыз, бүкіл Солтүстік сахараға балбалдардың кең тарағанын, Оңтүстік жазилары

ЕКІНШІ СЕКЦИЯ/ВТОРАЯ СЕКЦИЯ

ҚАЗАҚ ХАНДЫҒЫНЫҢ КӨРШІ ЕЛДЕРМЕН ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСЫ/ ВЗАИМООТНОШЕНИЯ КАЗАХСКОГО ХАНСТВА С СОСЕДНИМИ ГОСУДАРСТВАМИ

Кәрібаев Б. Б. Қазақ хандығының құрылуы және тарихи маңызы	122
Жолдасбаев С. Жәнібек ханның ту тіккен хантауы	129
Ташенев М.Ж. Древние столицы казахского ханства и становление государственности	132
Қоңанов Б.А. Взаимоотношения казахов и каракалпаков в XV-начале XIX веках	136
Таймасов С.У. О роли суфизма в башкиро-казахских отношениях конца XVII – первой половины XVIII века	137
Хаугала Р. Ранняя европейская реакция по отношению к инвазии монголов в Польшу И Венгрию в 1241–42 годах	140
Michael Hancock-Parmer The creation of Elim-ai	143
Сайлан Б.Кенесары хан тұсындағы көшпелілердің әскери өнері мен ісі	148
Мукатаева Л.К. Предпосылки Российской экспансии в Центральную Азию (на примере Казахстана по документам государственного архива Омской области)	152
Абдилдабекова А.М. Личность Абулхаир хана в русских исследованиях XIX века	155
Избасарова Г.Б. Шергазы хан и Оренбургские правители	157
Султаналиев Б. Т. Военно-политические крепости Кокандского ханства на территории Северного Кыргызстана	160
Жаппасов Ж.Е. XVI-XVIII ғғ. Қазақ хандығы мен орыс мемлекетінің қарым-қатынас тарихының зерттелуі: теориялық-методологиялық мәселелері	163
Тасилова Н.А. XVI ғасырдағы қазақ хандығының көрші елдермен байланысы	166
Макашева Ж.С., Смагулова А.З., Кумганбаев Ж.Ж. Процесс развития международных отношений в XIII веке на примере внешней политики Золотой Орды	169
Құрманалина Н.Н. В.Я. Басин және XVI-XVIII ғғ. қазақ-орыс қарым-қатынастары тарихы	173
Әбденев А.Ж. Қайдауыл батыр Едігесұлы	175
Қалиев Д.Д. Қазақ хандығы жер-аумағының қалыптасуының кейбір мәселелері	178

ҮШІНШІ СЕКЦИЯ/ТРЕТЬЯ СЕКЦИЯ

ҚАЗАҚ ХАНДЫҒЫНЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫ, ДАМУЫ ЖӘНЕ ЖОЙЫЛУЫНЫҢ ТАРИХИ-МЕТОДОЛОГИЯЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ/ ИСТОРИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ ОБРАЗОВАНИЯ, РАЗВИТИЯ И УПАДКА КАЗАХСКОГО ХАНСТВА

Әбжанов Х. Қазақ хандығының бастаулары мен тарихи дәуірі	182
Ван Сяофу, Нәбижан Мұқаметханұлы, Қазақтың орта ғасыр тарихы жөнінде жаңа ойлар	187
Атығайев Н.А. К вопросу о трактовке предьстории образования Казахского ханства	191
Көкебаева Г.К. Қазақстандағы және Еуропа елдеріндегі сословиелік-өкілдік монархия: салыстырмалы талдау	199
Қаражан Қ.С., Құмганбаев Ж.Ж. Мұхаммед Хайдар Дулатидің «Тарихи Рашиди» еңбегінің Қазақ хандығының тарихында алатын орны	201
Ковальская С.И. Территория и население Казахского ханства в описаниях Европейских авторов XV-XVII веков	204
Жүгенбаева Г. Халық ономастикасы - тарихи дерек көзі ретінде	208
Абдирайымова А.С., Мырзалы С.Қ. Көшпенділердің мемлекеттік құрудағы тарихи тәжірибесі және бүгінгі қазақ елі	212
Мажитова Ж.С. Вклад М.П. Вяткина в исследование национально-освободительного движения казахов под руководством бия-батыра Срыма Датова	215
Ташкенбаева Д.А. Аспекты образования казахского ханства в историографии российских исследователей	219
Ташкенбаев Т.Т. Особенности исторического развития духовной культуры Казахского ханства: история и современность	221
Жантелиева Н.Г. А.Н.Бернштам: истории Казахской ССР с древнейших времен до наших дней	223
Илхомов З.А., Яқобжанов Ж.Ж. Особенности политического развития казахской государственности: историографический анализ	225
Сабденова Г.Е. Профессор Д.И. Дулатова «шоқантанушы» ғалым	227
Буланов Е.О., Мухажанова Т.Н. Қазақ хандығының құрылуына қатысты жазба дерек мәліметтеріне тарихнамалық талдау	230